

**Звіт за результатами експертного обговорення у Вінниці ¹
«Визначення актуальних проблем формування громадянської (політичної)
ідентичності, оцінка стану розвитку демократичних процесів».**

Зміст:

Загальна методологія

Стислий опис основних результатів.

1. *Питання проблем та пріоритетів суспільного розвитку*
 - 1.1. *Питання децентралізації влади*
2. *Формування політики ідентичності, суспільна консолідація*
 - 2.1. *Питання мовної політики*
 - 2.2. *Щодо міжрелігійних відносин*
3. *План дій для Донбасу*

Загальна методологія

У м. Вінниця експертами Українського незалежного центру політичних досліджень була проведена фокус-група, в якій взяло участь 10 представників цільової групи, зокрема, представники громадських організацій, громадські активісти, журналісти, волонтери.

Дослідження проводилося з метою а) визначення актуальних проблем формування громадянської (політичної) ідентичності (сфера міжкультурного діалогу, питання мовної політики, ціннісних орієнтацій, міжрелігійних відносин); б) оцінка стану розвитку демократичних процесів; с) визначення прогностичних оцінок щодо ситуації в соціально-політичній сфері в Україні.

Стислий опис основних результатів.

Обговорюючи питання політичного розвитку за останні роки в Україні, учасники вінницької фокус-групи виокремили, як позитивні так і негативні тенденції. Респонденти біли солідарні, що сильні сторони нинішнього політичного процесу пов'язані не стільки з діяльністю держави, скільки з активністю самих громадян, а саме а) згуртованість людей, під час вирішальних для країни подій, зокрема Революції Гідності; б) зростання ролі недержавного сектору та створення потужних громадських платформ, які можуть розробляти і впроваджувати необхідні для країни реформи (Реанімаційний Пакет Реформ); в) розвиток волонтерського руху.

Респонденти звернули увагу і на «слабкі» сторони сьогоденної суспільно-політичної ситуації. Було наголошено про а) відсутність суспільного або політичного руху, який би намагався, хоча б в інформаційному плані, робити продукти для суспільної консолідації українців, які живуть у різних регіонах країни; б) наявність у деяких представників громадських інституцій достатньо низького фахового рівня, хоча суспільство делегує їм можливість реформувати державні інституції. Тому було підкреслено на необхідності

¹ Фокус-група проводиться в рамках проекту "Демократичний транзит в Україні після Євро майдану: виклики і рішення" за сприяння Національного фонду демократії

підвищення фахового рівня представників «третього» сектора; в) неготовність частини суспільства будувати країну на засадах європейських цінностей.

Обговорюючи питання децентралізації влади, насамперед, треба зазначити, що серед респондентів була заявлена позиція, що громади поки що не готові до отримання більших повноважень, у тому числі фахово. Проте більшість опитаних були прихильниками децентралізації. У ході дослідження було висловлено думку, що ключовим показником децентралізації є передання на місцевий рівень фінансових ресурсів. Але, держава на словах лише заявляє про розширення повноважень, проте, насправді повноваження централізує.

Ще одна проблема, порушена у ході фокус-групового дослідження, - прозорість витрачання коштів місцевих бюджетів. В умовах децентралізації це означатиме виведення з-під контролю держави значних фінансових ресурсів. Тому постає питання системи моніторингу та контролю за грошима та відповідальності при зловживаннях.

На думку переважної більшості учасників фокус-групи, на сьогодні можна констатувати, що визначальну роль у процесі формування української політичної ідентичності стали події на Майдані у 2014 році. Політична ідентичність характеризується у висловлюваннях респондентів як людина, яка обирає проєвропейський напрямок розвитку країни поза етнічною чи мовною само ідентифікацією. Окремі учасники говорили на підвищенні ролі громадянського суспільства як фактора консолідуючих суспільних змін, формування політичної нації.

Була озвучена окрема думка про використання терміну «громадянська нація», яка почала формуватися саме під час Революції Гідності.

Учасники дослідження були солідарні, що для м.Вінниці питання мови є неактуальним, а державною мовою має бути лише українська. Проте було наголошено, що чим менше держава буде регламентувати характер впровадження сфер застосування української мови, *«тим краще для всіх нас»*. Було згадано про «несвоечасність» спроби скасування Закону "Про засади державної мовної політики" у лютому 2014 року, що дало привід для використання цього сюжету для окупації АР Крим та частини східних регіонів.

Водночас було наголошено, що у мешканців східних регіонів при наближенні виборчих кампаній мовне питання може актуалізуватися, хоча це має штучний характер.

Була озвучена думка, що одним з позитивних результатів подій на Майдані у 2014 році, є зміна ставлення до російськомовних громадян. Суспільство прийняло той факт, що український патріотизм не залежить від мови спілкування.

Учасники дослідження наголошували, що не існує проблем у сфері міжрелігійних відносин у місті. Проте, переважна більшість респондентів говорили про різко негативне сприйняття суспільством Української Православної Церкви (Московського Патріархату) в умовах війни з Росією через антиукраїнську діяльність частини духовенства.

Ситуація на Донбасі є актуальною для Вінниці, з одного боку на сьогодні у місті розташований Донецький національний університет, викладачі, якого брали участь у дослідженні; з іншого боку Вінниччина за період проведення Антитерористичної операції вже втратила 92 людини (на період проведення фокус-групи – травень 2015 року).

Під час обговорення плану дій для Донбасу, промовці говорили про неможливість вирішення питання військовим шляхом, лише політичним. На думку більшості учасників врегулювання ситуації пов'язано з загальним перебігом реформ в Україні, її успішним економічним розвитком, що може сприяти приверненню уваги мешканців окупованих територій на бік

України. Крім того, було підкреслено о необхідності створення державного плану для «ментального повернення» цих регіонів.

Було наголошено, що багато українських патріотів залишилося на окупованих територія, які за об'єктивними обставинами не змогли виїхати, тому про це необхідно пам'ятати і підтримувати таких людей.

Учасники дослідження звернули увагу на необхідності проведення системної інформаційної політики на окупованих територіях, щоб зменшити вплив російської пропаганди, яка відчутно впливає на настрої мешканців Донбасу. Водночас була озвучена думка, що українські ЗМІ транслиують подекуди «ідеальну» картину щодо перебігу АТО, що не завжди відповідає дійсності, а тому створює певні упередження щодо такого інформаційного продукту.

Учасники вказували, що для розвитку консолідації, різноманітності варто державним і недержавним інституціям запроваджувати спеціальні просвітницькі заходи по обміну інформацією між регіонами, програми комунікації мешканців з різних регіонів, адже, на думку учасників сьогодні у всіх частинах України існують взаємні стереотипи відносно один одного.

За словами учасників подібні програми носили вибіркового та несистемного характеру, а для виправлення ситуації особливо в період конфлікту відповідну діяльність потрібно всіляко розвивати зусиллями державних і недержавних інститутів.

1. Питання проблем та пріоритетів суспільного розвитку

Обговорюючи питання політичного розвитку за останні роки в Україні, учасники вінницької фокус-групи виокремили, як позитивні так і негативні тенденції. Респонденти біли солідарні, що сильні сторони нинішнього політичного процесу пов'язані не стільки з діяльністю держави, скільки з активністю самих громадян, а саме а) згуртованість людей, під час вирішальних для країни подій, зокрема Революції Гідності; б) зростання ролі недержавного сектору та створення потужних громадських платформ, які можуть розробляти і впроваджувати необхідні для країни реформи (Реанімаційний Пакет Реформ); в) розвиток волонтерського руху.

«Ми дійсно згуртовані. Майдан показав. Може, нічого не змінилося, ми стали навіть жити гірше в плані економіки, політичного чи іншого напрямку, але те, що ми показали, що ми дійсно одне ціле, що нас багато і ми можемо боротися, - це дуже великий плюс. Небагато держав, які можуть похвалитися тим, що народ може так вийти і показати, поставити свої умови, продиктувати їх». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«Плюс в тому, що якщо щось трапилося, то у нас немає цього «моя хата скраю». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«Саме Майдан дав такі явища, як добровольчі батальйони, які, власне, є паралельною структурою армії, волонтерів, які є паралельною структурою постачання армії. Громадські організації, «Реанімаційний блок реформ», який є паралельною структурою парламенту власне, кабінету. Я вважаю, що це один з періодів, коли є паралельні структури, для того щоб зробити дійсні реформи». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

Респонденти звернули увагу і на «слабкі» сторони сьогоденної суспільно-політичної ситуації. Було наголошено про а) відсутність суспільного або політичного руху, який би намагався, хоча б в інформаційному плані, робити продукти для суспільної консолідації українців, які живуть у різних регіонах країни; б) наявність у деяких представників громадських інституцій достатньо низького фахового рівня, хоча суспільство делегує їм

можливість реформувати державні інституції. Тому було підкреслено на необхідності підвищення фахового рівня представників «третього» сектора; в) неготовність певної частини суспільства (переважно старшого віку) будувати країну з європейськими цінностями.

Слабкі сторони поточного політичного процесу

«У нас немає на даний час політичної, навіть суспільної течії, яка би працювала на те, щоб з'єднати народ. Адже дійсно зараз така йде пропаганда, притому і в соцімережах, і по телебаченню, з приводу того, що нас завжди ділили. Це дійсно багатовіковий процес, це не один десяток років було. Нас ділили на захід і на схід, коли було об'єднання Західноукраїнської народної республіки. Нас ділять на Московський і Київський патріархат». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«Ті люди, які представляють громадські інституції, на жаль, мають децю низький фаховий, а подекуди і моральний рівень в своїх спробах реформувати державу. Ми готові годинами, місяцями захоплюватися люстраційним законодавством, євроінтеграційним, але вкрай мало людей здатні працювати і формувати ті самі першоджерела, які визначають нашу євроінтеграцію і очищення суспільства». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«Слабкі сторони – ми завжди звинувачуємо у наших проблемах когось. У нас винен Путін, винна Росія, у нас винні сепаратисти, у нас винна Європа, Америка – всі, але не ми. Ми святі, ми самі найкращі. Ми не помічаємо себе. А потрібно змінювати себе. Тому що коли я їду в трамваї і бабуся говорить: ой, таке гарне дерево посадили біля міської ради, треба вночі піти, викопати собі, бо в мене такого немає, - це менталітет наш. Так, молоде покоління можна змінити, і воно змінюється. І на більш старше, напевно, вже нічого не може вплинути. Ми як країна просто як той сусід-алкоголік, який всім заважає. Отак і з нас хочуть зробити ідеального сусіда, а не тим, яким ми є зараз. Але ми, на жаль, не всі готові до того, щоб дійсно бути нормальним європейським суспільством». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«Слабкі сторони – це безвідповідальність наших політиків, які приходять до влади і починають нові реформи, а все, що було до них, або свої помилки вони звалюють на попередників. В результаті виходить – всі по колу. У Верховній Раді вже люди по 3-4-5 скликань сидять, одні й ті самі люди практично. Маленький притік свіжої крові у Верховну Раду – це проблема». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

1.1. Питання децентралізації влади

Обговорюючи питання децентралізації влади, насамперед, треба зазначити, що серед респондентів була заявлена позиція, що громади поки що не готові до отримання більших повноважень, у тому числі фахово. Проте більшість опитаних були прихильниками децентралізації.

У ході дослідження було висловлено думку, що ключовим показником децентралізації є передання на місцевий рівень фінансових ресурсів. Але держава на словах лише заявляє про розширення повноважень, проте, насправді повноваження централізує.

Ще одна проблема, порушена у ході фокус-групового дослідження, - прозорість витрачання коштів місцевих бюджетів. В умовах децентралізації це означатиме виведення з-під контролю держави значних фінансових ресурсів. Тому постає питання системи моніторингу та контролю за грошима та відповідальності при зловживаннях.

«Реальне самоврядування буде тоді, коли місцевим радам буде переданий бюджет, яким вони зможуть розпоряджатися. А поки що ми бачимо, що бюджет і повноваження не тільки не передаються, а забираються. Тому це не децентралізація більше поки що йде, а скоріше централізація». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«В більшості випадків місцеві громади ще навіть не готові фахово, навіть ментально сприймати той рівень повноважень, який їм готується передати держава, поки що, слава Богу, тільки на словах». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«Немає моніторингу, як ці гроші будуть витрачатися. Біда в нашій країні в тому, що немає державників, людей, які за державу переживають. Роздадуть – тоді буде замість одного товстого Ключова сто маленьких ключових на місцях, і всі будуть тягнути, маленькі царьки. Це може розбити державу взагалі на маленькі иматочки. Краще, щоб був моніторинг і товстих. Коли буде встановлена система контролю за коштами, відповідальність. Люди взяли гроші, вони мають звітуватися. А не так, що собі в кишеню поклав, а решта громади буде сидіти і очима лупати. Тому потрібно розвивати спочатку громадянське суспільство, а потім вже роздавати повноваження і кошти. Можна зараз роздати. Ви думаєте, це щось принесе?» (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«Потрібно поступово. Я не виправдовую ні Яценюка, ні Порошенка, але навіть загальмувати цю систему, яка склалася в радянські часи і потім продовжилась в анархічний період, дуже складно. А повернути її назад – взагалі. В найкращому разі 2-3 роки мине, щоб з'явилися явні зрушення. Так просто неможливо. Тим більше супротив прокурорський, суддівський – це взагалі жах». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

2. Формування політики ідентичності, суспільна консолідація

На думку переважної більшості учасників фокус-групи, на сьогодні можна констатувати, що визначальну роль у процесі формування української політичної ідентичності в регіоні стали події на Майдані у 2014 році. Політична ідентичність характеризується у висловлюваннях респондентів як людина, яка обирає проєвропейський напрямок розвитку країни поза етнічною чи мовною само ідентифікацією. Окремі учасники говорили на підвищенні ролі громадянського суспільства як фактора консолідуючих суспільних змін, формування політичної нації.

«Україна зробила дуже багато за останні 2,5 роки для того, щоб просто з етносу стати політичною нацією. Проявилось це саме в подіях на Майдані, коли на Майдані були дійсно зародки самоорганізації суспільства. Ми тоді були не українцями, євреями, росіянами, а ми всі були українською політичною нацією». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«Маємо зрозуміти, що ми, активна частина нашого суспільства, в минулому році здобули право для всієї української нації, висловлюючись словами президента Ющенка, поки що битися головою у зачинені двері Євросоюзу. Але все рівно, при тому, що ми б'ємося головою, то є кращий вибір, аніж дружні обійми нашого східного сусіда». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

Була озвучена окрема думка про використання терміну «громадянська нація», яка почала формуватися під час Революції Гідності.

«Мені дуже не подобається цей термін. Я прихильник громадянської нації. Мені здається, що Майдан якраз був початком формування громадянської нації. Але в будь-якому випадку, якщо ми говоримо про формування політичної нації, то це те, що буде нам зверху визначено як орієнтир, і ми маємо цьому слідувати. Якщо ми говоримо про формування громадянської нації, то це саме те, що ми формуємо самі. Можливо, я великий оптиміст, але мені здається, що саме оце поступове усвідомлення власної сили приходить. З ним обов'язково прийде бажання навчитися користуватися цією силою, і та фаховість, і культура, про яку ми говорили. Тоді це буде дійсно громадянська нація». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

2.1. Питання мовної політики

Учасники дослідження були солідарні, що для м.Вінниці питання мови є неактуальним, а державною мовою має бути лише українська. Проте було наголошено, що чим менше держава буде регламентувати характер впровадження сфер застосування української мови, «тим краще для всіх нас». Було згадано про «несвоєчасність» спроби скасування Закону "Про засади державної мовної політики"² у лютому 2014 року, що дало привід для використання цього сюжету для окупації АР Крим та частини східних регіонів.

Водночас було наголошено, що у мешканців східних регіонів при наближенні виборчих кампаній мовне питання може актуалізуватися, хоча це має штучний характер.

Була озвучена думка, що одним з позитивних результатів подій на Майдані у 2014 році, є зміна ставлення до російськомовних громадян. Суспільство прийняло той факт, що український патріотизм не залежить від мови спілкування.

«Я багато писала ще до війни у Донецьку, ніхто мене не чув, а тепер трошки вже починається ця тема. Мені здається, що є великий прорахунок, і не держави, і саме української інтелігенції, інтелектуальної еліти, яка стала у нас формуватися, бо всі роки незалежності України було деяке презирство і повна відмова російськомовного інтелігента бути патріотом України. Це дуже великий прорахунок. Зараз ми його позбуваємося. Зараз ми бачимо, що не просто можна, а вже й доведено, що можна бути російськомовним патріотом України. Усі, хто приїхали з Донецької і Луганської області, вам скажуть, що це регіони дуже багатонаціональні, мовне питання жодним чином ніколи не було природним. А штучне воно, як кнопка була: от у нас вибори – натиснули. Розумні люди це розуміли завжди. Тепер, мені здається, вже зламалася та кнопка». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«Кнопка зараз не діє, але вплив від неї залишився. Наприклад, я навчаюсь в Харкові. Коли приїжджаєш, спілкуєшся з людьми, які там живуть, їх іноді цікавить питання, як ви ставитесь до російської мови. Коли я запрошуюю приїхати їх сюди: а нормально буде, що я розмовлятиму російською? На якій мові у вас більше говорять: на українській чи на російській? Вплив залишився. Можливо, він не такий явний, але є. Нам немає різниці, на якій мові спілкуватися, абсолютно ми приймаємо і ту, і ту. А їх цікавить це питання, вони трішки бояться». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«Мовне питання до початку війни підштовхнуло. Ви пам'ятаєте, партія «Свобода». Це несвоєчасно було. Цей закон став спусковим крючком для початку, ним дуже вміло скористалися наші друзі-сусіди з Російської Федерації, які почали все це стимулювати і допомагати. Ми дали привід». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«Різниці немає, ми всі спілкуємося тією мовою, яка нам зрозуміла. Так склалося історично. Питання в тому, що зараз дуже багато людей переходять з російської на українську. Це ніби принципово після всіх подій, які були на Майдані, після революції гідності, її вносити в маси. Їм було важко, вони перейшли. Але в той же момент це виходить ніби культура на даний момент. Так склалися обставини. Це тренд». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

Я дуже рада, що мовне питання під час великої біди перейшло з парламентської зали, з площини політичної до площини особистого вибору. Це дійсно тепер особистий вибір кожної людини – мовне питання, якою мовою розмовляти». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«Менше наша держава буде втручатися, чим менше вона буде регламентувати наступальний характер впровадження сфер застосування української мови, тим краще для всіх нас. Ми чудово знайдемо спільну мову і на базарі, і в громадському транспорті, і на науковій конференції. Показове, демонстративне застосування української мови в якості агресивного аргументу у відповідь на застосування російської чи будь-якої іншої б'є по нашій українській ментальності, по нашій толерантності. Тобто, в будь-якій ситуації ми маємо бути толерантними і чудово розуміти, що українська мова – це мова миру, мова добра, а в жодному разі не агресії. До усвідомлення української мови як основного засобу спілкування

² ЗАКОН УКРАЇНИ Про засади державної мовної політики/ режим доступу <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>

має дійти кожен з нас, через власну свідомість, через власну модерацію, модифікацію ментальності. Саме таким чином. Не через допомогу держави». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

2.3. Щодо міжрелігійних відносин

Учасники дослідження наголошували, що не існує проблем у сфері міжрелігійних відносин у місті. Проте, переважна більшість респондентів говорили про різко негативне сприйняття суспільством Української Православної Церкви (Московського Патріархату) в умовах війни з Росією через антиукраїнську діяльність частини духовенства.

«Ми бачимо, що іноді мирно громади переходять з Московського патріархату в Київській, іноді бунти, виганяють священиків. Тобто, це питання гостре. Але стосовно церкви держава має вести свою політику. Не секрет, що священики Московського патріархату прямо закликали, за кого голосувати, відмовлялися відспівувати полеглих воїнів, на проповідях кажуть, що хто на сході воює, той буде проклятий. Це я чула з перших рук». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«З приводу російського і українського патріархату. Я не розумію, через що вони б'ються, через паству. Як боротися? Податками обкласти просто церкву, тому що вони податки не платять, а займаються досить серйозно. Хрещення – 460 гривень. Чому їх не оподатковують, а католицька церква, мусульмани платять, окрім православної церкви Московського патріархату?» (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«Релігія і церква для мене – це зовсім різне. На даний момент у нас єдиний конфлікт, я вважаю, саме в релігійній сфері – це саме перехід з Московського патріархату в Київський. Наша церква перейти не може. У нас зібрані підписи, батюшка просить, але нас поки що не переводять. Але це теж уже у зв'язку з крайніми подіями, щоб не підпорядковуватися державі-агресору». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«Загалом у теперішніх стосунках держави і церкви в Україні панує хаос, через те що хаос панує в самій церкві. З одного боку, ми бачимо владика Онуфрія, який відмовляється встати при шануванні пам'яті героїв України, які загинули в АТО. З іншого боку, у Вінниці ми бачимо священика храму Дмитра Солуцького, який проводить спецбатальйон Вінниці в зону АТО. Один і той самий Московський патріархат. То основна маса віруючих, вірян дезорієнтована. Саме в цій ситуації держава має не втручатися в релігійну політику, а саме формуванням світського світогляду, світської ментальності формувати і релігійні погляди громадянина, не обмежуючи їх. Тільки через формування усвідомлення України як незалежної держави, все решта – за лаштунками. То вибір людини, від іудаїзму до протестантизму». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

3. План дій для Донбасу

Ситуація на Донбасі є актуальною для Вінниці, з одного боку на сьогодні у місті розташований [Донецький національний університет](#), викладачі, якого брали участь у дослідженні; з іншого боку Вінниччина за період проведення Антитерористичної операції вже втратила 92 людини (на період проведення фокус-групи – травень 2015 року).

Під час обговорення плану дій для Донбасу, промовці говорили про неможливість вирішення питання військовим шляхом, лише політичним. На думку більшості учасників врегулювання ситуації пов'язано з загальним перебігом реформ в Україні, її успішним економічним розвитком, що може сприяти приверненню уваги мешканців окупованих територій на бік України. Крім того, було підкреслено о необхідності створення державного плану для «ментального повернення» цих регіонів.

Було наголошено, що багато українських патріотів залишилося на окупованих територіях, які за об'єктивними обставинами не змогли виїхати, тому про це необхідно пам'ятати і підтримувати таких людей.

Учасники дослідження звернули увагу на необхідності проведення системної інформаційної політики на окупованих територіях, щоб зменшити вплив російської пропаганди, яка відчутно впливає на настрої мешканців Донбасу. Водночас була озвучена думка, що українські ЗМІ транслюють подекуди «ідеальну» картину щодо перебігу АТО, що не завжди відповідає дійсності, а тому створює певні упередження щодо такого інформаційного продукту.

Учасники вказували, що для розвитку консолідації, різноманітності варто державним і недержавним інституціям запроваджувати спеціальні просвітницькі заходи по обміну інформацією між регіонами, програми комунікації мешканців з різних регіонів, адже, на думку учасників сьогодні у всіх частинах України існують взаємні стереотипи відносно один одного.

За словами учасників подібні програми носили вибіркового та несистемного характеру, а для виправлення ситуації особливо в період конфлікту відповідну діяльність потрібно всіляко розвивати зусиллями державних і недержавних інститутів.

«Військовими силами це можна було вирішити на початку, коли ці формування були малими кількостями. Зараз їх вже там достатньо багато, до кордонів підтягнуто достатньо багато. Яка країна хоче воювати з країною, яка має найбільшу армійську силу? Навіть Сполучені Штати не хочуть провокувати ніякого конфлікту. Ми не зможемо захистити свої території. Спровокувати більшими воєнними діями – просто закінчиться наступом на нас, це буде така провокація. Тим більше, у нас є прикладі тієї самої Грузії, Молдови. Вони вже декілька років не можуть забрати свої території». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«Тільки шляхом втручання міжнародних наднаціональних структур. Поки Європа не зрозуміє, що це проблема не тільки наша, але й їхня, ця війна триватиме. Вона буде забирати по 3-5-20 життів на день. Вінницька область втратила за 9 років війни в Афганістані 154 людини. За 13 місяців так званої антитерористичної операції – 92 людини тільки офіційно, так званих бойових втрат, до числа яких не входять вбиті в не бойовій обстановці, ДТП, самогубства та ін. З урахуванням цих показників ми вже давно переплюнули війну в Афганістані». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«Чи треба цю територію повертати чи віддати, чи відтягти, чи що з нею зробити? Майже ніхто не каже про людей. На Донбасі є дуже велика кількість людей, які не мають жодної змоги виїхати, з батьками, з дітьми, самі хворі, і які зараз почуваються покинутими саме тією державою, патріотами якої вони є – Україною. Це велика проблема. Я не знаю, що з нею робити. А от ті люди, які свідомо там залишилися, які тепер, наші колеги по університету, кажуть, як їм було важко за часів України. Можна повернути територію, може, ми її повернемо. Як нам ментально повертати Донбас? Це зовсім інша проблема. І це така проблема!». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«Я згодна, що лише збройним шляхом ми цього не вирішимо. Було наше Дебальцеве – і що? Забрали вони його збройним шляхом. А що змінилося? Нічого. Від збройних методів нічого не зміниться. Але ми повинні формувати думку, наприклад, у тих самих соцмережах. У нас мало підпільних рухів. Зараз на території так званих ДНР, ЛНР діють різні підпільні рухи, стараються українські новини розповсюджувати, клеїти українську символіку і формувати думку, але їх дуже мало. Один знайомий говорить: ну й що, ми 20 газет розкладено по скриньках в Луганську, ніхто їх не буде читати, що ти зміниш. Може, один раз не прочитають, але на 20-й раз вони прочитають. Якщо там немає ніякої літератури, то вони будуть читати і таку. Тому я вважаю, що саме інформаційна сфера повинна дуже сильно розвиватися, тому що ми програємо». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«Тільки якщо соціально-економічна ситуація на нормальній території України значно зросте, і ті побачать різницю, - тоді вони самі захочуть в Україну». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«Все змінюється не завдяки теорії, а завдяки практиці. А суджу по своїм колишнім одногрупникам з Луганська. Одна дівчина мешкала в Слов'янську. Вона поїхала спочатку в Луганськ, подивилася, як там. Коли Слов'янськ звільнили, прийшла знову українська влада, все відновили, вона забрала звітні документи і переїхала в Краматорськ. Каже: Боже, яка я була дурна, що я підтримувала оці всякі проросійські погляди, що я була за Росію. Вона на практиці змінила свою думку, вона порівняла. Чому ми втратили Дебальцеве, дуже багато міст? Тому що там люди не встигли це все порівняти. Не робилося нічого для того, щоб люди зрозуміли, що їм було б краще жити вільними, ніж підкорятися комусь, бути невірними, робити те, що їм скажуть, і ходити боятися вечорами. Тільки завдяки практиці, обмінам, тренінгам, які зараз проводять у Краматорську, в Северодонецьку. Дуже великий плюс, коли є обміни, коли привозять людей з Луганської і Донецької області у Львівську і показують, що немає там ніяких бандер, що те все міфи. І привозять зі Львова і говорять, що там нормальні люди, а не якісь, як ви про них думаєте. І не тільки обміни школярів, студентів, а й професійні. Ті, хто їздили раніше, тут зараз. Мало їх їздило». (Учасник фокус-групи, Вінниця)

«Нашу думку формує хтось, не ми самі. І це дуже велика проблема. Тому що коли я їду в Луганськ і бачу, що насправді там, а мені розповідають по «1+1» зовсім інше, я усвідомлюю це. Я говорю це своїм батькам, а вони цього не розуміють. І це не тільки на прикладі однієї сім'ї. Мій хрещений воює зараз під аеропортом, він говорить: нам нічого не дають, нам продукти волонтери привозять. Їм навіть їжу не дають, нічого абсолютно. А по телебаченню: та там фонди, там все. Нічого немає, дурять. І формуються оцю політичну думку, що у нас все ідеально, у нас все класно. Немає такого». (Учасник фокус-групи, Вінниця)